

XII. Bölüm

XVII. YÜZYIL – BAROK ÇAĞ

Yüzyılın genel özellikleri ve sanat anlayışı

Tasso'nun ölümünden XVIII. yüzyılın ortasına kadar uzanan dönem edebiyat bakımından zengin olmasına karşın şiirden yana yoksuldur. İtalya'da büyük bir ozana rastlanmaz. Şiirdeki bu gerileme Yarımadadaki genel moral çöküntüsünün, duygu ve tutkulardaki zayıflamanın bir sonucudur. Bu durum Controriforma çağının, İspanyol egemenliği döneminin belirgin bir özelliğidir. Dolayısıyla şiir alanındaki gerilemenin nedeni olarak kimi araştırmacılar Controriformayı göstermişler, kimileri ise ülkedeki sert İspanyol egemenliğini sorumlu tutmuşlardır. Ve son olarak bazıları da XVII. yüzyılı Rönesans'ın yozlaşması olarak görmüşlerdir. Bu düşüncede olanlara göre XVII. yüzyıl Rönesans'ın son aşamasıdır. XV. yüzyılda başlamış, XVI. yüzyılın ilk yarısında doruğuna ulaşmış olan o büyük uygarlık döneminin çöküşünü simgeler: artık yaşlı ve yorgun olan bu uygarlık son ürünlerini vermektedir. Bu yüzyıl hakkında genellikle tümünden olumsuz bir yargıda bulunulmuştur. Nitekim bu çağı belirlemek için kullanılan *barok* terimi de kökeninde olumsuz bir anlam taşıyordu. *Barocco* sözcüğü İtalya'da Ortaçağ felsefesinde kullanılan bir terimdi; sadece görünüşte mantıklı olan özel bir düşünüş biçimini gösteren ve ad olan bu sözcük XVI. yüzyılda polemik ve şakacı amaçla kullanıldı. XVII. yüzyılda aşağılayıcı bir değer kazanan bu terim özellikle Aristoteles felsefesine karşı olanlar arasında soyut ve yanlış düşünüş biçimi anlamında kullanıldı. Yine bu yüzyılda Fransızcadaki *baroque* sıfatının da etkisiyle (bu sıfat İspanyolca *barrueco* ve Portekizce *barroco*'dan türemiştir. Bunlar biçimi yuvarlak değil, düzensiz olan özel bir inci türünü gösterirdi. Sözcük Fransızcada figüratif sanatların bazı hususlarını ifade etmek için kullanıldı. Özellikle nisbet, ölçü kuralının yerini sanatçının arzusuna bıraktığını ifade ediyordu.) sanat alanında, özellikle figüratif sanatlarda Rönesans ilkelere başkaldırı ya da saygı göstermeme anlamını kazandı. Böylece sözcüğün kökeninde taşıdığı anlam uzun süre olumsuz bir yargı olarak etkisini duyurdu. Gerçekte de Barok çağ bir hınalım dönemidir. Bir yandan Kilisenin kültür ve düşünce alanındaki baskısı sürerken ve İspanyol egemenliği İtalya'da bütün şiddeti ile kendini belli ederken önceki yüzyıllarda ekonomik yaşa-

sanatın zevk veren bir öge olduğu anlayışı yatar. Amacı eğitmek değil, eğlendirmektir. Şiir ve edebiyatın öğretici amaca yönelik olması görüşünü savunanlar da kuşkusuz yok değildi; ama sanatın amacının zevk olduğu görüşü çağın edebi yapıtlarında yaygın bir biçimde dile getirildi, büyük tartışmalara yolaçtı. Bu görüşün altında sanatın özgürlük olduğu, kendinden başka bir amacının bulunmadığı düşüncesi gizli idi. XVII. yüzyıl yazarlarının klasikçiliğe ve onun kurallarına karşı çıkışları sanatçının özgürlüğü düşüncesinden kaynaklanıyordu. Barok çağda, ayrıca, sanatın zevke yönelik olduğu görüşünün yanında hayret verici, hayranlık uyandıran şeylere bir eğilim belir-di. Zevk verme amacı, kısa sürede, hayret uyandırmaya dönüştü: sanatçı hayret, şaşkınlık, hayranlık uyandıran garip, acaip, dış görünümü görkenli şeyleri amaçlamalıydı. Barok zevkin edebiyat alanındaki ifadesine İtalyancada – ortaya çıktığı yüzyılın adından – "seicentismo", ya da – yüzyılın en ünlü ozanı Giambattista Marino'nun adından – "marinismo" denir. Edebiyatta da yenilik arzusu egemendir: yeniliklerin araştırılması, gerçeğin yeni bir biçimde dile getirilmesi ve geleneksel kurallara açıkça başkaldırı XVII. yüzyıl edebiyatının belirgin özelliğidir. Ancak bu yüzyıl zarif biçimler içeren çok ince bir kültürü, Rönesans kültürünü, miras olarak devralmıştı. Nitekim kendisi birşey yaratmadı; Petrarca'dan Tasso'ya kadar uzanan şiir geleneğinde bulduklarından yararlandı; yeniliği sadece biçimsel yenilik, şiir ölçülerinin, edebi türlerin, imajların yenilenmesi şeklinde anladı. Hayranlık ve hayret uyandırmayı abartmalı imajlar, metaforlar, acaip benzetmeler ve ince söz oyunları ile sağlama yolunu tuttu. Örneğin bir ozan insanı ölümünden sonra Tanrının "ebedilik yulafını ve yıldız ahırını" ihsan ettiği bir ata benzetiyordu. Bir başka ozan şiirlerine "ıstırap düşükleri", kendi ah çekişlerine "ıstırap borazanlarının bitap düşmesi" diyebiliyordu. Aşığın çekingen davranan kadın "kibirli gururların ruh verdiği kaya" diye niteleniyordu. Sevgilisini gördüğünde renginin solduğunu ifade etmek isteyen ozan "yüreğinin, küllerini yüzüne savurduğu"ndan söz ediyordu. Çirkin, şaşı, aksak ya da topal kadınlar için yazılmış aşk şiirleri, sevgilinin vücudunu süsledikleri için bit, pire gibi küçük hayvancıklara yazılmış övgü şiirleri de yok değildi. Çok kez garip bir üslup akrobasisine dönüşen bu yapay ifade tekniğinin gerisinde sağlam bir düşün gücü ya da sıcak duygular bulmak olanaksızdır: şiir duygudan, gerçek esinden yana zayıftır. XVII. yüzyıl şiiri, kökleri gerçeğe dayanmadığından, yüzeysel ve yapaydır. Yaşamın ve ruh durumlarının yansıtıcısı olmak niteliğini yitirmiştir. Başlıca özelliği teknik yetenek, sözcükleri biçimlendirme gücü, eşsiz bir incelik ve hünerle her türlü düşünceyi söyleyebilme ustalığıdır. Sadece mekanik bir yetenek halini alan edebiyat sanatı şu iki aykırı görünümle ortaya çıkar: teknikte alabildiğine incelik, özde alabildiğine anlamsızlık. Bir tür "alıştırma"yı andıran bu yüzyıl şiirinde etki retorik figürlerle sağlanır. Bunlar